

Elżbieta Czyż
Helsińska Fundacja Praw Człowieka
Maria Keller-Hamela
Fundacja Dzieci Niczyje
Jolanta Szymańczak
Biuro Studiów i Ekspertyz Sejmu RP

Od Sztokholmu do Jokohamy – społeczność międzynarodowa wobec zjawiska seksualnego wykorzystywania dzieci w celach komercyjnych

W artykule przedstawiono genezę, przebieg i następstwa dwóch światowych kongresów, dzięki którym zjawisko seksualnego wykorzystywania dzieci do celów komercyjnych zostało dostrzeżone przez międzynarodowe gremia, rządy państw i opinię publiczną. Dzięki kongresowi zorganizowanemu w Sztokholmie w 1996 r. po raz pierwszy na tak szeroką skalę zdiagnozowano znaczenie i skalę problemu komercyjnego wykorzystywania seksualnego dzieci, zaangażowano międzynarodowe i lokalne organizacje pozarządowe w podejmowanie programów na rzecz zapobiegania zjawisku oraz rządy państw do tworzenia narodowych planów działania. Pięć lat po tym międzynarodowym wydarzeniu, na kolejnym kongresie w Jokohamie w 2001 r. poprzedzonym szeregiem spotkań we wszystkich regionach świata, dokonano przeglądu oraz oceny postępów we wprowadzaniu w życie przez poszczególne państwa Planu Działań oraz zidentyfikowano nowe formy i obszary seksualnego wykorzystywania dzieci.

Efektem międzynarodowej aktywności związanej z przeciwdziałaniem problemowi są akty legislacyjne regulujące instytucjonalne działania wobec sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci, dokumenty wyznaczające kierunki działań władz poszczególnych państw oraz deklaracje wyrażające stanowisko wobec procederu. Najważniejsze z nich zostały przedstawione w niniejszym artykule.

I Światowy Kongres Przeciwko Seksualnemu Wykorzystywaniu Dzieci w Celach Komercyjnych, Sztokholm 1996 r.

Zjawisko seksualnego wykorzystywania dzieci w celach komercyjnych (*Commercial sexual exploitation of children* – CSEC) zidentyfikowano i nagłośniono w 1996 r., kiedy to odbył się w Sztokholmie I Światowy Kongres Przeciwko Seksualnemu Wykorzystywaniu Dzieci w Celach Komercyjnych (*World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children*). Celem kongresu było zwrócenie uwagi społeczności międzynarodowej na narastające zjawisko komercyjnej eksploatacji seksualnej dzieci oraz podjęcie konkretnych działań, zmierzających do zapobiegania i eliminowania tego zjawiska.

Kongres odbył się z inicjatywy IPEC (*International Programme on the Elimination of Child Labour*), specjalistycznego programu powołanego w 1992 r. przez Międzynarodową Organizację Pracy, którego celem jest zapobieganie eksploatacji dzieci, w tym również zapobieganie komercyjnemu seksualnemu wykorzystywaniu dzieci.

W kongresie uczestniczyło około 2 tysiące przedstawicieli ze 122 krajów świata. Poszczególne kraje były reprezentowane przez delegacje rządowe i delegacje organizacji pozarządowych. Uczestnikami kongresu byli również przedstawiciele organizacji międzynarodowych, m.in. Międzynarodowej Organizacji Pracy, Organizacji Narodów Zjednoczonych, UNICEF, WHO, ECPAT (*End Child Prostitution Child Pornography & Trafficking Children for Sexual Purposes*)¹, ISPCAN (*International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect*)² oraz NGO Group for the Convention on the Rights of the Child³.

Kongres uchwalił Deklarację i Plan Działania wzywające rządy państw – uczestników kongresu – do podjęcia wszelkich

środków zmierzających do zapobiegania i eliminowania zjawiska seksualnego wykorzystywania dzieci.

Zgodnie z przyjętą przez kongres Deklaracją, seksualne wykorzystywanie dzieci w celach komercyjnych stanowi naruszenie podstawowych praw dzieci i polega na *seksualnym wykorzystaniu dziecka przez dorosłego za wynagrodzeniem w gotówce lub w naturze, wypłaconym dziecku lub innej osobie lub osobom. Stanowi formę zniewolenia i przemocy wobec dzieci. Jest równoznaczne z przymusową pracą i współczesną formą niewolnictwa. Dziecko traktowane jest jak obiekt seksualny i handlowy.*

Zdefiniowano trzy obszary seksualnego wykorzystywania dzieci do celów komercyjnych:

- prostytucję dziecięcą,
- produkcję materiałów pornograficznych z udziałem dzieci,
- handel dziećmi w celach seksualnych.

Dane szacunkowe, jakie przedstawiano w czasie kongresu, nawet jeżeli traktować je z dużą ostrożnością jako mało rzetelne, były zatrważające: *ponad milion dzieci na świecie jest wykorzystywanych do prostytucji i produkcji pornografii; 35% prostytutek w domach publicznych Azji czy Ameryki Południowej ma mniej niż 18 lat; w Delhi jest około 100 tys. prostytutek, z czego 20%–30% to dzieci; w Zambii zarażenie wirusem HIV występuje siedmiokrotnie częściej wśród dziewcząt niż chłopców w grupie wieku 15–19 lat; w Kambodży 30% prostytutujących się osób w wieku 13–19 lat jest zarażonych wirusem HIV; szacuje się, że na świecie 11,7 miliona osób w wieku 15–24 lata żyje z HIV/AIDS; według badań Uniwersytetu w Bangkoku*

¹ Koniec Prostytucji Dziecięcej, Pornografii i Handlu Dziećmi w Celach Seksualnych.

² Międzynarodowe Stowarzyszenie Ochrony Dzieci przez Krzywdzeniem i Zaniedbanie.

³ Grupa Organizacji Pozarządowych Działających na Rzecz Realizacji Konwencji o Prawach Dziecka.

seks-biznes przynosi rocznie około 1,5 biliona dolarów zysków.

Jak donosiły międzynarodowe organizacje zajmujące się zwalczaniem dziecięcej prostytucji i pornografii, w latach 90. nastąpił dynamiczny rozwój sex-biznesu z udziałem dzieci. Czynniki sprzyjające temu zjawisku to zmiany ekonomiczno-społeczne wynikające z globalizacji, a zwłaszcza zwiększenie liczby podróży turystycznych, obniżenie kosztów i łatwość komunikacji, nowe źródła komunikacji (m.in. Internet), działalność międzynarodowych grup przestępczych. Nie bez znaczenia są również warunki życia ludności w wielu krajach i na wielu obszarach (ubóstwo, bezrobocie, brak edukacji, brak skutecznej ochrony prawnej).

Zasięg zjawiska jest różny w zależności od regionu, sytuacji socjoekonomicznej i politycznej danego państwa, nie mniej nie ma zapewne kraju, w którym problem nie występuje.

Według raportu ECPAT – kraje Europy Środkowo-Wschodniej, w tym również Polska, są rynkiem, na którym rozpoczął się proces aktywnego poszukiwania dzieci do zatrudniania w sex-biznesie. Penetracja rynku Europy Środkowo-Wschodniej wynika głównie z następujących powodów:

- większa niż gdzie indziej bezkarność przestępców – brak skutecznej ochrony prawnej i znikoma wiedza o zjawisku,
- dogodnie położenie geograficzne,
- stosunkowo niska zachorowalność na AIDS,
- zaostrzenie przepisów w zakresie ścigania przestępstw związanych z wykorzystywaniem dzieci do prostytucji i pornografii w krajach Azji, aktywność międzynarodowych organizacji zwalczających prostytucję dziecięcą w tym rejonie.

Kongres w Sztokholmie zakończył się przyjęciem w dniu 28 sierpnia 1996 r. przez 119 państw – Deklaracji i Planu Działania⁴.

Warto odnotować, iż ważnym i symbolicznym dokumentem było posłanie laureatów Nagrody Nobla, w którym pisali m.in.: *Wzywamy rządy wszystkich krajów świata, by zakazały wszelkich form seksualnego wykorzystywania dzieci i doprowadziły do zgodności prawa krajowego z postanowieniami Konwencji o Prawach Dziecka, w tym art. 19 i 34; (...) Nie do przyjęcia jest fakt, że dorośli mogą posiadać materiały pornograficzne, przy produkcji których wykorzystywano, poniżano, a nawet torturowano dzieci (...) nie do przyjęcia jest fakt, że obywatele bogatych krajów mogą kupować usługi seksualne dzieci z krajów biedniejszych, nie ponosząc za to nigdzie odpowiedzialności (...).*

Innym ważnym, a przy tym praktycznym dokumentem były zalecenia Interpolu dotyczące działań organów ścigania w zakresie pornografii dziecięcej, adopcji międzynarodowych, sex-turystyki, dzieci zaginionych, handlu dziećmi oraz współpracy międzynarodowej w zakresie przeciwdziałania przestępczości seksualnej.

Ustalenia przyjęte na kongresie znalazły swoje odzwierciedlenie w nowo tworzonym prawie międzynarodowym. W 1999 r. Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP) przyjęła Konwencję nr 182 – *Worst Forms of Child Labour* (Konwencja dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci), w której prostytucję dziecięcą, handel dziećmi w celach seksualnych oraz pracę dzieci w produkcji materiałów pornograficznych, obok m.in. przymusowego wcielania do armii i udziału w konfliktach wojennych, angażowania do nielegalnej działalności (np. produkcja narkotyków i przemyt narkotyków), uznano za najbardziej drastyczne formy pracy dzieci.

Od 2002 r. obowiązuje Protokół fakultatywny do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie zwalczania handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii (*The Optional Protocol on the Sale*

⁴ Teksty ww. dokumentów znajdują się w aneksie.

of Children, Child Prostitution and Child Pornography)⁵. Protokół nakłada na Państwa-Strony obowiązek wprowadzenia zakazu handlu dziećmi, seksualnego wykorzystywania dzieci, angażowania ich do pracy przymusowej oraz transferu ich organów dla zysku. W Protokole pornografią nazwano *każde pokazywanie, bez względu na srodki, dziecka zaangażowanego w prawdziwą lub symulowaną działalność seksualną lub pokazywanie organów płciowych dziecka w celach seksualnych*. Dziecięca prostytutka została zdefiniowana jako *wykorzystywanie dziecka w czynnościach seksualnych za zapłatą lub za inną formą wynagrodzenia*.

Ratyfikowanie Protokołu przez Polskę powinno spowodować rozszerzenie zakresu ochrony dziecka, przewidzianej w polskim kodeksie karnym (patrz ramka). W świetle Konwencji dziecko to osoba do 18. roku życia (w polskim kodeksie karnym – art. 202 – ochronie podlegają osoby poniżej 15. roku życia).

Z ramienia Rządu RP w kongresie sztokholmskim uczestniczył wiceminister sprawiedliwości. Według relacji wiceministra, jaką złożył Sejmowi na 100 posiedzeniu w dniu 7 lutego 1997 r., *Plan działań jest listą – przewodnikiem do konkretnych przedsięwzięć na lokalnym, krajowym, regionalnym i międzynarodowym poziomie. Zakreśla dwa podstawowe zadania do podjęcia w ramach współpracy lokalnej:*

- *pilne stworzenie obszernych międzysektorowych i zintegrowanych strategii i środków, aby w roku 2000 powstały krajowe harmonogramy akcji zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci, z określonymi terminami realizacji zakładanych celów;*
- *pilne opracowanie mechanizmów wprowadzania w życie i monitorowanie na poziomie lokalnym, przy współpracy ze społeczeństwem, by w roku 2000 zgromadzić bazy danych dotyczące dzieci narażo-*

*nych na wykorzystywanie seksualne do celów komercyjnych oraz wyzyskiwaczy, z podziałem danych według wieku, płci, grup etnicznych, statusu w danym kraju, okoliczności związanych z wykorzystywaniem seksualnym, a to wszystko z zachowaniem poufności danych co do dzieci-ofiar, zwłaszcza by nie dopuścić do ujawniania danych ich dotyczących*⁶.

W 1997 r. Sejm RP podjął uchwałę „w sprawie opracowania rządowego programu zapobiegania i eliminowania zjawiska wykorzystywania seksualnego nieletnich”. Napisano m.in.: *Mając na uwadze realizację przyjętych przez Polskę zapisów deklaracji końcowej Światowego Kongresu przeciwko seksualnemu wykorzystywaniu dzieci, który w sierpniu 1996 r. odbył się w Sztokholmie, a także w świetle coraz częściej pojawiających się w naszym kraju faktów seksualnego molestowania i wykorzystywania nieletnich, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uważa za konieczne, by Rząd RP opracował do końca 1997 r. długofalowy program zapobiegania i eliminowania zjawiska seksualnego wykorzystywania nieletnich.*

Skuteczne przeciwdziałanie oraz pomoc ofiarom przemocy seksualnej wymaga opracowania harmonogramu działań zapobiegających tym patologiom i przyjęcia określonej strategii działania na poziomie krajowym, a to może uczynić tylko Rząd RP.

Warto wyjaśnić, że uchwała Sejmu nie ma skutków prawnych, ma wyłącznie moc obligacji moralnej, wywiera swoisty nacisk na rząd i wskazuje kierunek działania uznany przez parlament za słuszny. Z tego względu nie zawsze jest brana pod uwagę przez rząd. Los tej uchwały, którą parlament przyjął pod koniec trwania kadencji, był jakby z góry przesądzony – ani ustępujący, ani nowoutworzony rząd nie uznały za stosowne, aby się nią zająć.

Podpisanie Deklaracji I Światowego Kongresu Przeciwko Seksualnemu Wykorzystywaniu Dzieci w Celach Komer-

⁵ Tekst dokumentu znajduje się w aneksie.

⁶ Informacja rządu o problemie wykorzystywania seksualnego dzieci i sposobach przeciwdziałania temu. Wystąpienie podsekretarza stanu M. Czecharowskiego, Diariusz Sejmowy z 100 posiedzenia Sejmu w dniu 7 lutego 1997 r., s. 38.

cyjnych, a przede wszystkim art. 34 ratyfikowanej Konwencji o Prawach Dziecka, zobowiązuje nasz kraj do opracowania, przyjęcia i wcielenia w życie strategii przeciwdziałania zjawisku seksualnego wykorzystywania dzieci⁷.

Program skutecznego przeciwdziałania oraz pomoc ofiarom przemocy seksualnej powinien nakładać różnego typu obowiązki na właściwe instytucje państwowe w zakresie: profilaktyki, interwencji, terapii ofiar i sprawców, ścigania i karania sprawców. Państwo może, a w zasadzie powinno współpracować z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się pomocą dzieciom i rodzinie. Może zlecać im wykonywanie określonych zadań, ale stworzenie systemu i od-

powiedzialność za zwalczanie tego typu przestępczości to obowiązek państwa.

Strategia zapobiegania seksualnemu wykorzystywaniu dzieci do celów komercyjnych powinna koncentrować się na następujących zagrożeniach:

- monitorowaniu zjawiska i prowadzeniu systematycznych badań,
- skuteczniejszym ściganiu przestępstw (m.in. przez wprowadzenie nowych rozwiązań i procedur prawnych),
- wymianie informacji i wielopłaszczyznowej współpracy międzyresortowej, ale też międzynarodowej,
- tworzeniu krajowych programów profilaktycznych oraz rehabilitacji ofiar i sprawców.

Najważniejsze międzynarodowe dokumenty w zakresie przeciwdziałania dziecięcej prostytucji i pornografii

1. Konwencja o Prawach Dziecka (art. 34) oraz Protokół fakultatywny o handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii z 2002 r., podpisany przez Polskę.
2. Konwencja MOP nr 182 z 1999 r. dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci, ratyfikowana przez Polskę w 2001 r. (DzU nr 125, poz. 1364).
3. Rekomendacja MOP nr 190 z 19 listopada 2000 r., uzupełnienie do Konwencji nr 182.
4. Rekomendacja Rady Europy R (91) w sprawie seksualnego wykorzystywania, pornografii i prostytucji oraz handlu dziećmi i młodocianymi.
5. Rekomendacja Rady Europy w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym, przyjęta przez Komitet Ministrów 31 października 2001 r.
6. Europejska Konwencja w sprawie międzynarodowej przestępczości (*International Cyber-crime Convention*), wyłożona do podpisu w listopadzie 2001 r.
7. Protokół w sprawie ochrony przed przemocą i handlem ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełnienie do Konwencji w sprawie transgranicznej przestępczości zorganizowanej – *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons especially Woman and Children supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime (2000)*.

⁷ Art. 34 Konwencji o Prawach Dziecka – Państwa-Strony zobowiązują się do ochrony dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych. Do osiągnięcia tego celu Państwa-Strony podejmą w szczególności wszelkie właściwe kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania:

- a) nakłanianiu lub zmuszaniu dziecka do jakichkolwiek nielegalnych działań seksualnych;
- b) wykorzystywaniu dzieci do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych;
- c) wykorzystywaniu dzieci do pornograficznych przedstawieniach i materiałach.

Ochrona dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym w polskim prawie karnym

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (DzU nr 88, poz. 553 ze zm.)

art. 198 kk – doprowadzenie do obcowania płciowego, poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności poprzez wykorzystanie bezradności osoby (upośledzenie umysłowe, choroba psychiczna, brak zdolności do rozpoznania czynu) – bez względu na wiek pokrzywdzonego. Kara pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat.

art. 199 kk – doprowadzenie do obcowania płciowego, poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności poprzez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia – bez względu na wiek pokrzywdzonego. Kara pozbawienia wolności do 3 lat.

art. 200 kk – doprowadzenie do obcowania płciowego, poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności małoletniego poniżej lat 15, względnie utrwalanie treści pornograficznych z udziałem takiej osoby. Kara pozbawienia wolności od roku do 10 lat.

art. 202 kk – prezentacja treści pornograficznych małoletniemu poniżej 15 lat lub udostępnienie mu przedmiotów mających taki charakter. Kara grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do 2 lat.

art. 202 § 3 kk – produkcja, sprowadzanie w celu rozpowszechniania treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15. Kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

art. 203 kk – doprowadzenie innej osoby do uprawiania prostytucji przemocą, groźbą bezprawną, podstępem lub poprzez wykorzystanie stosunku zależności albo krytycznego położenia – bez względu na wiek pokrzywdzonego. Kara pozbawienia wolności od roku do 10 lat.

art. 204 § 3 kk – nakłanianie lub ułatwianie uprawiania prostytucji osobom małoletnim w celu osiągnięcia korzyści majątkowych z prostytucji małoletnich. Kara pozbawienia wolności od roku do 10 lat.

art. 204 § 4 kk – zwabianie lub uprowadzanie innej osoby w celu uprawiania prostytucji za granicą – bez względu na wiek pokrzywdzonego. Kara pozbawienia wolności od roku do 10 lat.

art. 253 kk – uprawianie handlu ludźmi, nawet za ich zgodą. Kara pozbawienia wolności nie krócej niż 3 lata.

art. 253 § 2 kk – organizowanie adopcji dzieci wbrew przepisom ustawy, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

II Światowy Kongres Przeciwko Seksualnemu Wykorzystywaniu Dzieci w Celach Komercyjnych, Jokohama 2001 r.

W grudniu 2001 r. w Jokohamie odbył się II Światowy Kongres Przeciwko Seksualnemu Wykorzystywaniu Dzieci w Celach Komercyjnych. Kongres ten został zorganizowany przez rząd Japonii, UNICEF, ECPAT oraz Grupę Organizacji Pozarządowych Działających na Rzecz Wprowadzenia w Życie Konwencji o Prawach Dziecka.

W kongresie uczestniczyło ponad 3 tys. osób; obecne były 134 delegacje rządowe (w tym 59 na poziomie ministerialnym). Na kongres nie przyjechał przedstawiciel rządu polskiego. Polskę reprezentował sekretarz Ambasady Polskiej w Japonii oraz Rzecznik Praw Dziecka.

Zadaniem kongresu była ocena działań i postępów, jakich dokonano od kongresu w Sztokholmie oraz przyjęcie nowych deklaracji i planów działania. Szczegółowe cele, jakie przyjęto to:

- wzmocnienie zaangażowania polityków we wprowadzanie w życie postanowień przyjętych na kongresie w Sztokholmie,
- kontrola postępów we wprowadzaniu w życie ww. postanowień,
- wymiana doświadczeń i umiejętności w zakresie zwalczania i profilaktyki zjawiska,
- określenie głównych terenów występowania problemu oraz określenie ograniczeń w walce przeciwko czerpaniu zysków z seksualnego wykorzystywania dzieci,
- wzmocnienie efektywności działań kongresu.

Główne tematy, jakie wyznaczono do dyskusji to:

- Handel dziećmi w celu wykorzystywania seksualnego
- Prawodawstwo i egzekwowanie prawa.
- Zapobieganie zjawisku seksualnego wy-

korzystywania dzieci, ochrona i leczenie dzieci skrzywdzonych

- Sprawcy seksualnego wykorzystywania dzieci
- Pornografia dziecięca.
- Rola i odpowiedzialność sektora prywatnego

II Światowy Kongres poprzedziły przygotowania, w ramach których we wszystkich regionach świata przeprowadzono konsultacje oceniające realizację postanowień podjętych w Sztokholmie w 1996 r. W sumie odbyło się 5 międzynarodowych regionalnych konferencji z udziałem przedstawicieli rządów i organizacji pozarządowych w następujących miastach:

Montevideo (Urugwaj) – dla krajów Ameryki Łacińskiej i Karaibów;
 Budapeszt (Węgry) – dla krajów Europy i Centralnej Azji;
 Bangkok (Tajlandia) – dla krajów Wschodniej Azji i Pacyfiku;
 Casablanca (Maroko) – dla krajów Afryki i Środkowego Wschodu;
 Dhaka (Bangladesz) – dla krajów Południowej Azji.

Na konferencjach omówiono regionalne uwarunkowania komercyjnego wykorzystywania seksualnego dzieci oraz lokalne programy przeciwdziałania temu zjawisku.

Przedstawiciele regionu Europy i Azji Centralnej spotkali się w dniach 20–21 listopada 2001r. w Budapeszcie na konferencji *Ochrona dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym*, zorganizowanej przez Radę Europy we współpracy z UNICEF i Narodowym Instytutem Kryminologii Węgier. W konferencji wzięło udział 42 przedstawicieli rządów (niestety, nie przyjechał przedstawiciel rządu polskiego, Polskę reprezentował przedstawiciel Fundacji

Dzieci Niczyje) oraz międzynarodowych i lokalnych organizacji pozarządowych. W czasie konferencji oceniono zarówno aktualny stan w zakresie diagnozy, skali zjawiska, potencjalnych zagrożeń, jak i działania podejmowane w celu zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci w poszczególnych krajach. Ustalono, że niektóre kraje Europy i Centralnej Azji, mimo zobowiązań podjętych na kongresie w Sztokholmie, nie opracowały Narodowego Planu Działań.

Na konferencji postanowiono, że Narodowe Plany Działań powinny być uchwalone do 2003 r. W każdym z krajów powinna być również powołana na szczeblu narodowym centralna agenda (*focal point*), która będzie koordynować interdyscyplinarne i międzyresortowe działania w celu przeciwdziałania seksualnemu wykorzystywaniu dzieci. Końcowy dokument z konferencji w Budapeszcie został przedstawiony na kongresie w Jokohamie.

Podczas kongresu w Jokohamie podkreślano, że w ostatnich latach wzrosła aktywność na polu przeciwdziałania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci, ale wpływ podejmowanych działań na skalę zjawiska i stan ochrony dzieci jest trudny do oszacowania ze względu na brak diagnoz empirycznych, wspólnych definicji zjawiska oraz ujednoczonych metod badawczych. Podkreślano niezbędną potrzebę współpracy policji na szczeblu międzynarodowym oraz ściganie międzynarodowymi listami gończymi osób zajmujących się handlem dzieci.

W czasie dyskusji określono też dziedzinę, w których w latach 1996–2001 dokonano największych postępów. Te dziedziny to:

1. Współpraca i koordynacja

Wiele programów profilaktyki i przeciwdziałania problemowi uruchamianych jest przy ścisłej współpracy agencji rządowych i organizacji pozarządowych. Zwiększyło się zaangażowanie sektora prywatnego, szczególnie branży komunikacyjnej

i turystycznej. Rządy i organizacje pozarządowe częściej współpracują z młodzieżą.

2. Uczestnictwo młodych ludzi

Uczestnictwo dzieci w działaniach na rzecz ich własnej ochrony było jednym z postulatów Deklaracji Końcowej Światowego Kongresu w Sztokholmie. Od 1996 r. znacznie ożywiła się międzynarodowa współpraca dzieci i młodzieży, a przed kongresem w Jokohamie odbyło się Forum Młodych w Kanagawie. Ważne jest jednak, aby odpowiedzialnością za ochronę dzieci nie obciążać ich samych – za ochronę dzieci odpowiedzialni są dorośli.

3. Zapobieganie komercyjnemu wykorzystywaniu seksualnemu dzieci

Realizowane są programy mające charakter prewencyjny, m.in. Program na Rzecz Rozwoju Karier Młodych, w ramach którego UNICEF, organizacje pozarządowe i rządowe podjęły współpracę z branżą hotelarską, by zapewnić dzieciom najbardziej zagrożonym możliwość zdobycia pracy i doświadczenia zawodowego w inny sposób niż świadczenie usług seksualnych. Lokalne społeczności angażują się w walkę z komercyjnym wykorzystywaniem seksualnym dzieci poprzez edukację dzieci i dorosłych. W dziedzinie pornografii dziecięcej kluczowe znaczenie ma wprowadzenie w życie Programu Bezpieczny Internet. Wprowadzenie edukacji seksualnej w szkołach w niektórych krajach napotyka duże trudności.

4. Ochrona dzieci-ofiar wykorzystywania seksualnego

W stosunku do 1996 r. nastąpił znaczący postęp w dziedzinie prawnej ochrony dziecka na całym świecie. Część państw przyjęła prawa przeciwko handlowi dziećmi, wykorzystywaniu dzieci do pracy, zniewelizowała przepisy prawne dotyczące zwalczania prostytucji dziecięcej. Pojawiły się również przepisy prawne, zapewniające bardziej przyjazne traktowanie dzieci-ofiar podczas przesłuchań i w toku

procesów sądowych, a także umowy międzynarodowe pozwalające skuteczniej ścigać sprawców wykorzystywania seksualnego. Ciągłe jednak występuje szereg problemów, których rozwiązanie stanowi wyzwanie na przyszłość. Są to:

- częste traktowanie przez prawo lokalne danego kraju ofiar komercyjnego wykorzystywania seksualnego jako nieletnich przestępców lub nielegalnych imigrantów;
- znikoma w niektórych regionach możliwość egzekwowania prawa, długotrwałe postępowania karne, mała liczba wyroków skazujących;
- korupcja wewnątrz instytucji wymiaru sprawiedliwości;
- brak możliwości otrzymania przez ofiarę jakiegokolwiek rekompensaty;
- dyskryminacja płciowa w niektórych systemach prawnych;
- brak odpowiednich kompetencji pracowników instytucji wymiaru sprawiedliwości;
- łamanie prawa do prywatności podczas procesów sądowych i niewystarczające regulacje przeciwdziałające zjawisku wtórnej wiktymizacji;
- przyjęcie obowiązującej w wielu krajach zasady, że akt, jakiego dopuścił się oskarżony, musi być uznawany za przestępstwo zarówno w kraju, w którym zostało ono popełnione, jak i w kraju, gdzie odbywa się proces.

Pomimo przyjętych nowych rozwiązań prawnych przez wiele państw, wnioski płynące z posiedzeń kongresu mówią, że większość państw jest dopiero na początku procesu zapewniania dziecku pełnej ochrony prawnej.

5. Rehabilitacja i reintegracja

Wytyczne dla działań umożliwiających dzieciom-ofiarom komercyjnego wykorzystywania rehabilitację i reintegrację ze społeczeństwem określono już w Deklaracji Końcowej kongresu sztokholmskiego.

Głównym, choć budzącym kontrowersje, kierunkiem działań omawianym w Jokohamie, był udział dzieci, byłych ofiar komercyjnego wykorzystywania seksualnego w ratowaniu innych dzieci. Za ważną uznano współpracę rządów i organizacji pozarządowych. Przyznano, że w wielu krajach opieka psychologiczna dla ofiar jest nadal znikoma. Konieczne jest stworzenie możliwości psychologicznej terapii sprawców przestępstw seksualnych.

4. Zbieranie informacji/badania/monitoring/edukacja

Deklaracja Końcowa kongresu w Sztokholmie wezwała kraje do stworzenia do 2000 r. krajowych baz danych oraz do prowadzenia analiz postępów w zwalczaniu komercyjnego wykorzystywania seksualnego dzieci. Tego celu nie osiągnięto w wielu regionach świata. Agencje ONZ promują jednak uruchamianie programów, w ramach których tworzone są bazy danych na podstawie długofalowych badań oraz systemy monitorowania procesu rehabilitacji dzieci-ofiar i ich rodzin. Konieczne jest przeprowadzanie programów szkoleniowych dla studentów, pracowników organizacji pozarządowych, urzędników państwowych oraz osób zatrudnionych w sektorze prywatnym, szczególnie w branży turystycznej.

W różnych częściach świata organizowano kampanie zwiększające świadomość społeczną na temat wykorzystywania seksualnego dzieci – produkowano billboardy, broszury, reklamy radiowe i telewizyjne pokazywane także na pokładach samolotów. W wielu regionach świata edukacja taka jest jednak nieobecna lub niewystarczająca.

W Deklaracji Końcowej kongresu w Jokohamie uczestniczące w nim Państwa-Stromy zobowiązały się w *dalszym ciągu podtrzymywać obligacje wynikające z przyjęcia Deklaracji Końcowej Światowego Kongresu Przeciwko Wykorzystywaniu Dzieci do Prostytycji i Pornografii w Sztokholmie w 1996 r., a w szczególności te dotyczące rozwijania organizacji krajowych, formułowania*

konkretnych planów działania, zbierania danych o dyskryminacji płciowej i efektywnego wdrażania prawa chroniącego dzieci (The Yokohama Global Commitment 2001).

Ze zobowiązań podjętych sześć lat temu na kongresie sztokholmskim i potwierdzonych w 2001 r. w Jokohamie nasz kraj dotychczas się nie wywiązał. Ani rząd, którego przedstawiciel uczestniczył w I Kongresie w 1996 r., ani kolejny, który powołał ministra ds. rodziny, ani obecne władze nie uwzględniły zarówno w planowanej, jak i w realizowanej polityce społecznej problemu seksualnego wykorzystywania dzieci do celów komercyjnych. Problematyka ta stanowi przedmiot zainteresowania wyłącznie organizacji pozarządowych (m.in. Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Fundacji „Dzieci Niczyje”, Fundacji „La Strada”).

W kwietniu 2001 r. odbyło się w Warszawie seminarium pt. *Ochrona dzieci przed komercyjnym i innymi formami wykorzystywania seksualnego. Polityka rządu i działania organizacji pozarządowych*. Seminarium zostało zorganizowane przez Fundację „Dzieci Niczyje” we współpracy z ECPAT i Biurem Regionalnym UNICEF ds. Europy Środkowo-Wschodniej. Jego celem było dokonanie oceny działań, jakie podjęto w naszym kraju po I Kongresie. Uczestnicy seminarium opracowali deklarację końcową, w której wskazali główne obszary zaniedbań, oraz sformułowali szczegółowe postulaty odnośnie do działań, które powinien podjąć rząd w zakresie profilaktyki i interwencji.

W raporcie z pilotażowego badania dotyczącego oferty pomocy dzieciom wykorzystywanym seksualnie w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, przeprowadzonego z inicjatywy *NGO Group for the Convention on the Rights of the Child* (Grupy Organizacji Pozarządowych Działających na Rzecz Wprowadzenia w Życie Konwencji o Prawach Dziecka) w marcu

2000 r., sytuację w Polsce scharakteryzowano następująco: *W Polsce dopiero od niedawna można zauważyć zainteresowanie mediów problemem wykorzystywania seksualnego dzieci. Jak dotąd też, podjęto niewiele kroków w walce z wykorzystywaniem seksualnym dzieci. Nie istnieje profesjonalny system pomocy. Interwencje policyjne i prawne nie są zorientowane na ochronę dzieci. Dzieci-ofiary wykorzystywania poddawane są wielokrotnym, obciążającym przesłuchaniom przez policjantów i urzędników wymiaru sprawiedliwości. Skomplikowane procedury prawne są poważną przeszkodą do zgłaszania przypadków nadużyć, a sprawcy rzadko zostają ukarani. Nie istnieją też procedury postępowania terapeutycznego ze sprawcami.*

W sprawozdaniu rządu dotyczącym realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej Konwencji o Prawach Dziecka w latach 1993–1998 o problemie komercyjnego wykorzystywania dzieci nie wspomniano w ogóle. Odnośnie do przestrzegania art. 34 Konwencji (dzieci w sytuacji wyzysku) napisano o problemie uzależnienia młodzieży od narkotyków i sposobach przeciwdziałania. W policyjnych statystykach mówi się tylko o 172 niepełnoletnich prostytutkach, co może wskazywać, że problem ten jest dla policji marginalny i w istocie nikt się nim poważnie nie zajmuje.

Niewiele wiemy, jaka jest skala zjawiska w Polsce. Od czasu do czasu w mediach pojawiają się sensacyjne doniesienia o producentach „dziecięcej pornografii” czy agencjach towarzyskich z małoletnimi „masażystkami”. Wówczas na krótko problem zaczyna „istnieć społecznie i nawet niepokoi”. Dopóki jednak będzie postrzegany w kategoriach krótkotrwałej, medialnej sensacji, dopóki politycy nie zrozumieją wagi zagrożenia, dopóty niewielkie są szanse na realne i skuteczne zwalczanie zjawiska.

Literatura

- Czyż E. (1996), *Dzieci w prostytucji i pornografii. Wybrane materiały ze Światowego Kongresu, Sztokholm 1996*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa.
- Fundacja „Dzieci Niczyje”, ECPAT, UNICEF (2001), *Ochrona dzieci przed komercyjnymi i innymi formami wykorzystywania seksualnego. Polityka rządu i działania organizacji pozarządowych*, materiały z seminarium, Warszawa.
- Karlen H., Hagner Ch. (1996), *Commercial sexual exploitation of children in some Eastern European Countries*, ECPAT, March, Bangkok.
- Sajkowska M., red. (1998), *Jak organizować lokalny system pomocy dzieciom krzywdzonym*, Fundacja „Dzieci Niczyje”, Warszawa.
- Seksualne wykorzystywanie dzieci* (1997), Informacja nr 494, Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, kwiecień.
- The Yokohama Global Commitment (2001), Jokohama.
www.focalpointngo.org
www.unicef.org